

Τεχνητή Νοημοσύνη: μιά απόπειρα κατανόησης...

Ίωάννη Μαστρογεωργίου*

Ζούμε μία συγκλονιστική περίοδο της ανθρωπότητας· μία περίοδο που κάποιοι την ονομάζουν «άνθρωπόκαινο» ενώ κάποιοι άλλοι παίρνουν άφορμή από τη φράση του υπαρξιστή φιλοσόφου Γιάσπερς και την αποκαλούν «άξονική εποχή»¹.

Τεχνολογικά, μιλώντας ως ιστορικός, θα λέγαμε ότι είμαστε στο μεταίχμιο της 4ης και της 5ης Βιομηχανικής Έπανάστασης, που ακόμη δεν έχει πλήρως αναπτυχθεί αλλά ξεκίνησε. Η 4η ή 5η Βιομηχανική Έπανάσταση δεν θα αλλάξει μόνον ό,τι κάνουμε, αλλά και αυτό που είμαστε². Θα επηρεάσει την ταυτότητά μας και όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με αυτήν: το αίσθημα της ιδιωτικότητας, τις αντιλήψεις μας για την ιδιοκτησία, τις καταναλωτικές μας συνήθειες, τον χρόνο που αφιερώνουμε σε εργασία και ψυχαγωγία και τον τρόπο με τον οποίο εξελίσσουμε τη ζωή μας, καλλιεργούμε τις ικανότητές μας, συναντούμε άλλους ανθρώπους, και χτίζουμε τις σχέσεις μας³.

* Ο Ίωάννης Μαστρογεωργίου είναι Ειδικός Γραμματέας Μακροπρόθεσμου Σχεδιασμού στην Προεδρία της Έλληνικής Κυβέρνησης.

1. Βλ. σχετικά Κ. Γιάσπερς, *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Χρ. Μαλεβίτσης, έκδ. Αρμός, Αθήνα 2011· Γ. Κουμάκης, *Karl Jaspers. Άνθρωπος και τεχνική*, έκδ. Πανεπιστήμιο Ίωαννίνων, Ίωάννινα 1993.

2. Βλ. τη μελέτη μας: Γ. Μαστρογεωργίου, *Τα Έργαλεία της Τέταρτης Βιομηχανικής Έπανάστασης και πώς Άνα-Διαμορφώνουν τη ζωή μας. Οί μεγάλες τεχνολογικές ανακαλύψεις της εποχής της Τέταρτης Βιομηχανικής επανάστασης και πώς θα επηρεάσουν κάθε πτυχή της ζωής μας*, έκδ. «Δίκτηο» για τη μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και την Εύρώπη, Αθήνα 2018.

3. Klaus Schwab, *The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond*, 14/01/2016, <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/> [29.9.2023].

Ίστορικά μιλώντας, ή τεράστια ισχύς της μεταμορφωτικής δύναμης της τεχνολογίας έγινε πολύ γρήγορα αντιληπτή, κι έτσι ο άνθρωπος άρχισε να βασίζεται ολοένα και περισσότερο στις μηχανές του, προκειμένου αυτές να του παρέχουν λύσεις για τα πάντα⁴. Όμως, ή τεχνολογία κατείχε μία ακόμη πιό γοητευτική ιδιότητα. Η τεχνολογική πρόοδος τροφοδοτούσε εκ νέου τις επιστημονικές ανακαλύψεις –π.χ. μέσα από πιό προηγμένα όργανα, μηχανισμούς και εργαλεία–, βελτιώνοντας και αναπτύσσοντας ή ίδια τον έαυτό της. Αυτή ή αναγεννητική δύναμη της τεχνολογίας ένθουσίασε τόσο τον άνθρωπο, που από διαχειριστής και μαέστρος της άρχισε να αισθάνεται σαν ένας μικρός μάγος και να πιστεύει πως αυτή τη φορά το δημιούργημά του θα μπορούσε να του δώσει τη δυνατότητα να γίνει υπεράνθρωπος/μετάνθρωπος.

Έτσι ο άνθρωπος θέτει την τεχνολογία στο κέντρο της ζωής και του κόσμου του, προσδίδοντάς της έναν χαρακτήρα θρησκείας. Η θεοποίηση της τεχνολογίας αφ' ενός σημαίνει ότι ο σημερινός άνθρωπος έπαφίεται σε αυτήν ώστε να λύσει οποιοδήποτε πρόβλημα, ακόμη και πέραν των πρακτικών, όπως ή αναζήτηση της ευτυχίας ή της άθανασίας, και αφ' ετέρου ότι, θεοποιώντας το δημιούργημά του, μπορεί να εγκαταλείψει οποιαδήποτε θρησκεία και να αυτόνομηθεί από οποιονδήποτε θεό.

Και το έρώτημα έδω είναι: Στοχαζόμαστε πάνω στην εξέλιξή μας ή εξελισσόμαστε άστόχαστα;

Και σε αυτό το σημείο, φθάνουμε στο κομβικό ιστορικά, εξέλικτικά, ανθρωπολογικά, θεολογικά, ψυχολογικά σημείο περι της σχέσεως ανθρώπου και τεχνολογίας με την έλευση, σε εκθετικό βαθμό εξέλιξης πλέον, της Τεχνητής Νοημοσύνης (*Artificial Intelligence*, AI)⁵. Η Τεχνητή Νοημοσύνη αλλάζει το παράδειγμα ως προς τη σχέση ανθρώπου και μηχανής. Συνηθίζω να λέω ότι σήμερα και για τα αρκετά επόμενα χρόνια, δέν θα έχουμε AI αλλά... IA, δηλαδή όχι έξυπνη τεχνολογία, αλλά «έξυπνη υποβοήθεια». Πολλοί διαφωνούν, μιλώντας για AGI, για

4. Βλ. σχετικά E. Schatzberg, *Τεχνολογία. Κριτική Ιστορία μιας έννοιας*, Τ. Τύμπας (έπιστ. έπιμ.), μετάφρ. Θ. Τσακαλάκης, Πανεπιστημιακές Έκδόσεις Κρήτης, Ήράκλειο 2024.

5. St. Russell, *Συμβατή με τον άνθρωπο; Η Τεχνητή Νοημοσύνη και το πρόβλημα του έλέγχου*, μετάφρ. Ν. Άποστολόπουλος, έκδ. Τραυλός, Αθήνα 2021· Φερενίκη Παναγοπούλου, *Τεχνητή Νοημοσύνη: Ο δρόμος προς έναν ψηφιακό συνταγματισμό. Μια ήθικο-συνταγματική θεώρηση*, έκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2023.

ΑΑΙ, κ.λπ. Δεν διαφωνῶ οὔτε συμφωνῶ. Προετοιμάζομαι –καί κυρίως θωρακίζομαι πνευματικά– γιά κάθε ἐξέλιξη ἀπὸ ἐδῶ καί πέρα.

Ἡ ΑΙ πέρασε ἀπὸ ἐξελικτικὲς λεωφόρους μὲ μεγάλη ταχύτητα κατὰ διαστήματα καὶ ἀπὸ δύσβατα στενὰ μονοπάτια σὲ ἄλλες ἐποχές. Σήμερα ὅμως, ἡ ΑΙ βρίσκεται στὸν πυρῆνα τῶν ἐξελίξεων ποὺ θὰ ὑπερκαθορίσουν τὴ ζωὴ μας καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ποιόν ἄνθρωπο ὅμως; Θὰ ἐπιμένω νὰ μιλῶ γιὰ τὸν θεοειδῆ ἄνθρωπο· γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ποὺ μὲ ἡθικὸ δηλαδὴ δυναμισμό καὶ διαρκῆ ἐλεύθερη κίνηση, σκοπὸ ἔχει τὴ μεταμόρφωσή του, μὲ τὴ δύναμη τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ Λόγου ἢ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σ’ αὐτόν. Γι’ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο μιλῶ καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος μὲ ἐνδιαφέρει πνευματικά. Εἶναι ἄδικο νὰ ὑποβαθμίζεται ὁ ἄνθρωπος σὲ ἄθυρμα στὰ χέρια τῆς Τεχνολογίας. Γι’ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ἄραγε ἔγινε ἡ Ἐνσάρκωση; Δὲν ἔγινε, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, γιὰ τὸ «ἁγιασθῆναι τῷ ἀνθρωπίνῳ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον»⁶. Καὶ γι’ αὐτὸ θεωροῦμε ὅτι στὸ σημεῖο αὐτὸ τέμνεται ἡ τεχνολογικὴ ἐξέλιξη μὲ τὴν ἀνάγκη ἀνανοηματοδότησης τοῦ ὀρθόδοξου πατερικοῦ Λόγου – ἢ μᾶλλον ἢ ἐκ νέου ἐπαφὴ μας μὲ τὸν λόγο τῶν Πατέρων.

Ἐπιμένω, μὲ κίνδυνο νὰ θεωρηθῶ ἐμμονικὸς καὶ νὰ προκαλέσω, λέγοντας ὅτι ἡ τεχνολογία εἶναι οὐδέτερη. Ὁ Τίμ Κούκ, ὁ πρόεδρος τῆς Apple, ὑποστηρίζει ὅτι: “*technology can do great things, but it does n’t want to do anything*”. Ἐμεῖς ὀρίζουμε τὸ πλαίσιο. Δὲν ὑπάρχει ἱστορικὰ ντετερμινιστικὴ τεχνολογία. Ἰδιες τεχνολογίες μποροῦν νὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ ἀμφίσημους σκοπούς.

Σήμερα ἡ Τεχνολογία, παραμερίζοντας τὸν Θεὸ στὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου, γίνεται πρακτικὰ ἓνα σύγχρονο, ἄψυχο τοτέμ, τὸ ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος προσκυνᾷ καθημερινὰ ἀναμένοντας ἀνταπόκριση στὰ αἰτήματά του. Ἀφοσιωμένος στὴ λατρεία της, ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴ σχέση μὲ μία ἀνώτερη, θεϊκὴ δύναμη πού, ὅπως πιστεύει, δὲν τοῦ εἶναι πλέον χρήσιμη ἢ ἀπαραίτητη. Σταδιακὰ παύει νὰ λειτουργεῖ ὡς πνευματικὸ ὄν, μὲ ὁρατὸ τὸν κίνδυνο νὰ περιέλθει σὲ μιὰ κατάσταση πνευματικοῦ μηδενισμοῦ⁷. Naί, αὐτὸ συνιστᾷ κίνδυνο. Ἀλλὰ στὸν κίνδυνο αὐτὸν

6. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος ΜΕ’, Εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα, 22, PG 36, 653.

7. Σωτηρία Ὁρφανίδου, Ψηλαφώντας τὸν Ἄνθρωπο τοῦ μέλλοντος. Μιὰ ἀναζήτηση ταυτότητας στὴν ἐποχὴ τοῦ ψηφιακοῦ ὑπαρξισμού καὶ τῆς 4ης βιομηχανικῆς ἐπ-

θέτουμε ως απάντηση τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο, ποὺ μὲ τὸ πνεῦμα του θὰ ὀδηγήσει τὶς ἐξελίξεις.

Ὡστόσο, στὰ μέσα τοῦ 20οῦ αἰώνα ἡ ἀνθρωπότητα ὑπέστη μία ἀπότομη προσγείωση, ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ σύσσωμη συνειδητοποίησε τὴν τεράστια δύναμη ποὺ εἶχε ὁ ἄνθρωπος στὰ χέρια του. Ἡ ρίψη τῆς πυρηνικῆς βόμβας τὸ 1945 μουδιάζει ὁλόκληρο τὸν πλανήτη, ποὺ συνειδητοποιεῖ πῶς ὅλα μποροῦν νὰ καταστραφοῦν ἀπὸ μία λάθος ἐπιλογή, μὲ τὸ πάτημα ἐνὸς κουμπιοῦ. Μιὰ μορφὴ ζωῆς, ὁ ἄνθρωπος, μόνον μὲ τὴν ἀνωτερότητα τοῦ νοῦ καὶ τὶς ὑπέρμετρες δυνάμεις τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ ποὺ ὁ νοῦς ἐπινόησε, τελευταῖα ἀπέκτησε τὴν ἱκανότητα νὰ βάζει σὲ κίνδυνο ὅλες τὶς ἄλλες (καὶ τὸν ἑαυτό του μαζί). Ἡ θεότητα ποὺ λατρεύει, ἡ τεχνοθρησκεία δὲν φέρει μόνον δημιουργικὲς δυνάμεις ἀλλὰ καὶ καταστροφικὲς, ἀρχίζοντας νὰ μοιάζει περισσότερο μὲ τοὺς ἀπρόβλεπτους θεοὺς τοῦ δωδεκαθέου. Ἡ ἀνάγκη γιὰ ἔλεγχο καὶ σύνεση κατὰ τὴ χρήση τῆς τεχνολογίας καθίσταται ἐπιτακτικὴ⁸.

Κυρίαρχο χαρακτηριστικὸ εἶναι ἡ ἀπουσία τῆς σχέσεως μεταξὺ προσώπων τόσο τῆς σχέσεως μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ, ὅσο καὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ὑπερτροφικὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν τεχνολογία συνδέεται μὲ τὴν ἔκπτωση στὴν ὁποία ὀδηγεῖται ἡ ἴδια του ἡ φύση, πῶς γιὰ νὰ εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος πρέπει νὰ βιώνει τὶς σχέσεις μὲ τοὺς ἄλλους ὡς συνάνθρωπος.

Τὸ στοίχημα τοῦ 21οῦ αἰώνα φαίνεται πῶς δὲν εἶναι μία τεχνολογικὴ ὑπέρβαση ἢ ἓνα θεαματικὸ ἐπίτευγμα τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ νὰ καταφέρει ὁ ἄνθρωπος νὰ τιθασεύσει τὴν ἀσυγκράτητη δύναμη ποὺ ἔχει δημιουργήσει, μὲ γνώμονα τὴ λογικὴ καὶ τὴν εὐθύνη, ὥστε νὰ ἀπολαμβάνει τὰ ὀφέλη ἐλαχιστοποιώντας τὴν καταστροφικὴ δυναμικὴ τῆς. Πάνω ἀπὸ ὅλα ὅμως, αὐτὸ ποὺ καλεῖται νὰ πράξει κόντρα σὲ κάθε σαρωτικὸ ρεῦμα, εἶναι νὰ παραμείνει ἄνθρωπος, κρατώντας ζωντανὴ τὴν πνευματικότητά του καὶ διαφυλάσσοντας τὴν ἀνθρωπινότητά του⁹.

ανάστασης, ἐκδ. Διαδρομή, Ἀθήνα 2023· ἡ ἴδια, Ἡ θεοποίηση τῆς τεχνολογίας ὡς παλαιδιαθητικὸ déjà vu, 31 Μαΐου 2023, https://antifono.gr/theopoiisi-technologies/#_ftn1 [19.9.2023].

8. Χ. Γιώνας, Ἡ Ἀρχὴ τῆς Εὐθύνης, μετάφρ. Ντίνα Σαμοθράκη, Θ. Στουφῆς, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2018, σσ. 363, 364.

9. π. Νικόλαος Λουδοβίκος, Ἡ ἀνοικτὴ ἱστορία καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς. Ἡ ἄνοδος τοῦ βελούδινου Ὀλοκληρωτισμοῦ, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2020.

Ὁ ἄνθρωπος καθορίζεται κυρίως ἀπὸ τὶς ἀνάγκες του καὶ λιγώτερο ἀπὸ τὸ τί ἀκριβῶς πράττει προκειμένου νὰ τὶς ικανοποιήσει, ἂν δὲν τὶς ἀφήνει ὀλωσδιόλου ἀνικανοποίητες. Εἶμαι, γιὰ παράδειγμα, ἄνθρωπος γιὰτὶ ἔχω τὴν ἀνάγκη νὰ σκέπτομαι (ἀκόμη κι ἂν χρησιμοποιοῦ τὶς διανοητικές μου ικανότητες γιὰ τὴν αὐτοκαταστροφή μου), γιὰτὶ ἔχω τὴν ἀνάγκη νὰ ἀγαπῶ (ἀκόμα κι ἂν ἀποτυγχάνω νὰ ἀγαπήσω), γιὰτὶ ἔχω τὴν ἀνάγκη νὰ δημιουργῶ ἢ γιὰτὶ ἔχω τὴν ἀνάγκη νὰ προσεύχομαι.

Εἶμαι ἄνθρωπος, γιὰτὶ διαφορετικὰ κι ἀπὸ τὴν πιὸ προχωρημένη μηχανὴ φτιάχτηκα γιὰ νὰ εἶμαι σὲ ὀριζόντιο ἐπίπεδο σὲ ἔμφυλη σχέση μὲ ἕναν ἄλλο ἄνθρωπο καὶ σὲ κάθετο ἐπίπεδο σὲ ἀγιοπνευματικὴ σχέση μὲ τὸν δημιουργὸ Θεό μου. Μάλιστα ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιὰ σχέση κρατᾷ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι πρῶτος ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς θέλησε τὸν ἄνθρωπο ὡς προνομιακὸ συνομιλητὴ του κατ' ἀρχὰς μὲ τὸ νὰ τὸν δημιουργήσῃ κατ' εἰκόνα Του καὶ ὕστερα μὲ τὸ νὰ τὸν ἀναδημιουργήσῃ διὰ τοῦ Υἱοῦ Του, τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ μηχανές εἶναι μία ἀκόμη πρόκληση γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι τὸν θέτουν γιὰ μία ἀκόμη φορὰ ἐνώπιον τοῦ διλήμματος ποὺ ἀντιμετωπίζει ἀπὸ κατασκευῆς του: Θὰ εἶναι ἀρκετὰ σοφὸς ὥστε νὰ γίνῃ θεὸς μὲ τὸν τρόπο τοῦ Θεοῦ ἢ θὰ ἀποδειχθεῖ ἀκόμη μία φορὰ ἀνόητος, προσπαθώντας νὰ γίνῃ θεὸς μὲ τὸν τρόπο τῶν δαιμόνων; Δὲν φοβᾶμαι τὶς μηχανές, φοβᾶμαι ὅμως τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀποσυνδέεται ἀπὸ τὸν Θεάνθρωπο Χριστό.

Τὸ κρίσιμο θέμα τοῦ μέλλοντος, ποὺ ἔχει ἤδη ἀνατείλει γιὰ τὸν ἄνθρωπο, εἶναι ἂν θὰ εἶναι ἐν τέλει σὲ θέση νὰ διακρίνει μεταξὺ ἀλήθειας καὶ ψέματος. Καθὼς στὸ ἄμεσο μέλλον θὰ εἶναι δύσκολο κανεὶς νὰ διακρίνει ἀπὸ τὶς ἐξωτερικὲς του ἐκδηλώσεις ποιὸς εἶναι ἄνθρωπος καὶ ποιά εἶναι μηχανή, πρέπει νὰ εἶναι πνευματικὰ ἔτοιμος κανεὶς γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐπιβιώσῃ. Στὰ χρόνια ποὺ ἔρχονται ἡ πνευματικότητα θὰ εἶναι ἀναγκαία προϋπόθεση ὅχι μόνο γιὰ τὴ σωτηρία μας ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὴν ἀκόμη τὴ βιολογικὴ μας ἐπιβίωση.

Ἔχουμε τὴν τάση νὰ πιστεύουμε, υἱοθετώντας στερεότυπα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅτι τὸ τέλος τοῦ κόσμου θὰ ἔλθῃ ἀπὸ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ. Κι ἂν ὁ κόσμος μας δὲν τελειώσει γιὰτὶ θὰ τὸ θελήσῃ ὁ Θεός, ἀλλὰ γιὰτὶ θὰ τὸ θελήσῃ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος; Ὁ Θεὸς ποὺ σεβάστηκε τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν πτώση του, γιὰτὶ

δὲν θὰ σεβαστεῖ καὶ πάλι τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου ἂν γιὰ δεύτερη φορὰ αὐτὸς θελήσει νὰ αὐτοκαταστραφεῖ;

Δὲν φοβᾶμαι τὶς μηχανὲς ὅσο ὁ ἄνθρωπος τὶς κατασκευάζει μὲ σύνεση καὶ τὶς χρησιμοποιεῖ ἐξίσου συνετά. Δὲν φοβᾶμαι τὶς μηχανὲς, γιατί ποτὲ δὲν θὰ γίνουν ἄνθρωποι. Φοβᾶμαι ὅμως τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὶς κατασκευάζουν.

Τρεῖς φράσεις γιὰ νὰ ὀλοκληρώσω συμπυκνώνοντας τὴν εἰσήγησή μου: λογικὴ σκέψη, θεολογικὸς νοῦς καὶ κοινωνικὸ πλαίσιο λειτουργίας. Καὶ ὅς θυμόμαστε πάντοτε ὅτι ἡ Αἱ μπορεί νὰ κάνει τὰ πάντα ἐνδεχομένως στὸ μέλλον. Ἐνα πράγμα δὲν θὰ κάνει ποτέ: Δὲν θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ προσευχηθεῖ.

SUMMARY

Artificial intelligence: an attempt to understand

By Ioannis Mastrogeorgiou, *Special Secretary for Strategic Foresight
Presidency of the Government*

This article attempts to understand the phenomenon of artificial intelligence and its various parameters. The context of its application and its effects on human identity and human relationships are examined. Issues are raised regarding the placing of technology by man at the center of his life, giving it a religious character. Man is called to remain human, keeping alive his spirituality and preserving his humanity, so that he can survive and be saved in the future.